

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ג.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ח

פרשת משפטים

א. שד"ל

פרק כא', פסוקים ד'-ז'

[ד] אשה: שפחה כנענית, ע' רש"י.

[ו] אל האלהים: אל השופטים, כמו למטה כ"ב ח', והטעם שצריך שילך אל השופטים ויעשה הרציעה לפניהם, כדי שאם העבד יינחם אח"כ ויקוץ בעבדות, לא יוכל להכחיש כי ברצונו נתעכב אצלו, ולא יוכל ללכת אל השופטים ולהתרעם על אדוניו הכובש אותו לעבוד אחר שש שנים. ועבדו לעולם: כמשמעו, אלא שאח"כ נאמרה פרשת היובל ופסלה במקצת מה שנאמר קודם לכן, ע' למעלה ב'; והנה מנהג רציעת האזניים מצאוהו הולכי מרחקי ארץ נוהג גם בין הפרטיים וההודיים שרוצעים אוני הילדים לקדשם לעבודת אלילים, ואולי לכך רצה ה' שתהיה רציעת האזניים סימן עבדות וגנאי כדי להרחיק את ישראל מאותו מנהג ע"ז. ולדעת הכורם (ר' הערץ האמבערג) הרציעה היא לאות שאינו עובד מצד חיוב, אלא בבחירה ורצון.

[ז] לא תצא כצאת העבדים: כעבד עברי שאינו יוצא אלא אחר עבודת שש שנים, אבל הנערה אם קודם תשלום שש שנים תהיה ראויה להינשא, ייקחנה האדון לאשה כמו שמפרש והולך; ואין זה סותר כלל מה שנאמר במשנה תורה (ט"ו י"ב) כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים, כי שם אינו מדבר בקטנה שמכרה אביה אלא בגדולה המוכרת עצמה ואין בה תורת ייעוד. והנה הדבר מובן מאליו שלא בא הכתוב להחמיר על הבת אלא להקל, ושם נשלמו שש שנים קודם שתביא סימנים היא יוצאה בשש (קידושין פרק א' משנה ב').

אלות

1. למה חשב לו להדגיש את תשובת רש"י לפסוק ד'?
2. למה יש לציטוט את הרציעה בבית דין?
3. מה חידושו בפירוט את: "לצולףם"?
4. למה דוקא רציעה ומה היא באה לסגוף?
5. איך פרשנו מביין את אופן הצגות אצל נצרה צפריה ומה חידושו כאן?

* * *

ב. תורת משה - האלשיך הקדוש.

פרק כב' פסוק כד': אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך (כב כד).
הנה אם זה קיימו וקבלו רבותינו ז"ל שהוא ודאי, ואפשר דאפקי בלשון אם בשום לב אל מלת את שבאומרו את העני שהיא מיותרת, לומר אל תיחל מלהלוות עד תהיה בעל זהב, אלא גם אם כסף יהיה לך תלוה את עמי, ועל ידי זה תזכה שאותו שהוא את העני, שהוא הקב"ה כי יעמוד לימין אביון, יהיה עמך ויעשירך.

משפטים

ולפי פשוטו יאמר, הלא על דבר העינוי אמרתי כל אלמנה ויתום, שהוא בין עניים בין עשירים כי זה ריבה הכל, אמר הנה זה הוא בעינוי. אך לא בלבד תתחייב לבלתי ענות כי אם גם לרחם ולהטיב, וזה בגדולה שבצדקות שהיא ההלואה. כאשר מנאם הרמב"ם בהלכות מתנות עניים (פ"י ה"ז) שמונה ח' מינים, וזה גדולה על כלן. ובזה לא אשוה לך העשיר כעני, כי אם כסף תלוה את העני שהוא קודם. ושמא תאמר הלא טוב לי להלוות לעשיר שאבטח בפרעון, מלעני כי אין לו מה להשיב וימשך כי תחת אהבתי אשנאהו וגם הוא אלי, מה שאין כן אם לא אלוננו שיתקיים בנו ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט יח). לזה אמר שמע בקולי איעצך על האחד אל תרבה להלוות לו מזהבך רק כסף תלוה ולא תדאג כאשר בזהב. ואל יקל בעיניך העני לבלתי החשיבו, כי דע איפה כי אם הוא עני הוא עמך, כי עמי חשוב בעיני כמלך. כי אל זה אביט וכו' (ישעיהו סו ב).

והנה ידוע כי ההלואה גדולה שבצדקות (רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה ז). ועל הצדקה נאמר (משלי יט יז) מלוה ה' חונן דל, כי אליו יתברך מלוה מי שחונן את הדל. וזה יאמר פה, דע כי לא תהיה לעני הנזכר כנושה כי אם לה'. וזה אומרו לו שהיא מלה מיותרת, אך הוא לומר לו הוא שלא תהיה כנושה, כלומר כי אם לזולתו והוא ה' יתברך לעד. ועל כן לא תשימון עליו נשך, אם תשיך אותו כי אם לה' אשר לו הכסף ולו ההוב אשר הלויית. או שיעור הכתוב את העני שהוא מי שהוא עם העני, הוא ה' שעומד לימין אביון, הוא עמך. ואף על פי כן לא תהיה לו לה' הנזכר כנושה. אף על פי שלפי האמת אתה נושה בו, כי מלוה ה' חונן דל. וגם לא תשימון עליו יתברך נשך, כי מה שתשיך לדל אתה כמשיך לו במה שאתה נושה בו יתברך. ולענין הסמיכות, אמרו ז"ל כי עינוי אלמנה ויתום הוא על ידי הרבית בהצטרכם ללוות.

פסוק

1. פרשנו קובץ - כפי הדין - שהמילה "יום" כאן פירושה ודאי מוחלט, מהו הסברו הוא לצנין?
2. איך מופנת לדעתו המילה: "את" כאן?
3. המלה האלה היתה היותר גדולה בצדקות ואיך פרשנו מנסה ללמוד זאת מן הפסוק?
4. מהו הצינוי אצל אלמנה ויתום ואיך לה מתקשר לצנין כאן?
5. בקטע האחרון צוסק פרשנו בפרשנות לא לפי הפסוק, בצצט מה הוא אומר כאן?

[ז] ואנש קדש תהיון די: שדא תאכלו דבר טמא, כגון טרפה, וכן כתוב לא תאכלו כל נבלה וכו', כי עם קדוש אתה לה' אלהיך (דברים י"ד כ"א) (רשב"ם), וכן הוא אומר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ אשר יזע וגו' והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני (ויקרא י"א מ"ג מ"ד) (רמב"ן). ובשר בשרה טרפה: ג"ל שיעורו בשר הנמצא בשדה, כלומר טרפה, שטרפה חיה את הבהמה, וגשאר ממונה איברים על פני השדה; וטעם האיסור לדעת ר' משה הכהן (הביאו ראב"ע) ורמב"ם (מורה ח"ג פרק מ"ח) ורלב"ג, הוא מפני שהוא מזון רע; ודון יצחק אמר (בשיטת רמב"ן) שהוא מוליד מזג רע ומושחת; וג"ל כי אכילת המאכלות הפחותים, כגון בשר הנשאר ממה שטרפה החיה וכן אכילת הנבלה והשרצים, לא תיפרד מתכונה נפשית פחותה ושפלה, ואדם האוכל מאכלות כאלה שלא ע"ד ההכרח הוא אדם פחות וגרוע, הבלתי מרגיש במעלת האדם, והוא קרוב לגפול בכל מיני פחיתות ומעשים רעים; ובהפך אדם המכיר מעלתו איבנו קרוב כ"כ להתגאל במעשים מכוערים; על הכוונה הזאת ג"ל שציותה התורה להיותנו אנשי קודש ושלא נשקץ נפשותנו במאכלים הגרועים, ולכך הוסיפה לכלב תשליכון אותו, כלו' אל תשווה עצמך לכלב, כי הטרפה והנבלה הן מאכל הכלב, לא מאכל אדם; וביותר היתה התורה צריכה לרומם את נפש בני ישראל, כי עד אותה שעה היו בתכלית השפלות והשיעבוד, ואין ספק כי גם מעלת נפשם ירדה מטה מטה; ועוד כי היה מכוונת התורה ג"כ להבדיל את ישראל משאר אומות, לבלתי ילמדו ממעשיהם; והנה היתה צריכה לרשום בלבם רוממות מעלתם על שאר גוים, כדי שלא יתערבו בהם, ואיסור המאכלות הגרועים גם הוא מועיל לזה, ולפיכך קראה התורה להתרחקות ממאכלות כאלה "קדושה", ותלתה הדבר בהיותנו אנשי קודש ועם קדוש, הכול לרומם נפש ישראל ולהרחיקם ע"י מהתערב בגוים ומהיכשל בפחיתות.

ג. שד"ל :
פרק כב' פסוק ל':

פסוק

1. בקטע הראשון מפרש פרשנו את ה'עוה': "אנשי קדש" פירושו פשוט, המה?
2. מהמק אסביר פרשנו באריכות את הסיבה de התרחקות מאכילת דברים מאכזריים ומזיקים, מה נימוקו?
3. בנוסף לכך היתה לדעתו צורך סיבה לאיסורי מאכילת אלה, מהי?

(ב) ולא

תענה על רב לנשת. פירוש המקרא. סמוס, וכי רניו נראה שכן פי', מלת נטיי' נופל על המסכים לדבר שלא נשקול דעתו חלל מנטיית לב, עד"מ שאוהב דבר זה אע"פ שכפי דרך שכלו לו נכון לעשותו או שאין לו טעם בדעתו, כדרך נטיית לב לעשות חקיך, כלומר אע"פ שאיני מציין סודם, וכן לכל אשר יספון יטנו ורצים כאלה, והנה מטבע לב האדם שיסמוך על הדעת הגדול ממנו בחכמה, וכשישמע להיכן דעתו נוטה יסכים עמו, ומצלי שים לבנו לחקור צחותו דבר, והנטיי' הזאת חסרה הכחוש; ויש נטיי' אחרת הפוכה מן הראשונה והיא, שאם כפי שכלו ומקירת לבו ידון כך, ומצרו חולקים עליו, אע"פ שאין דצריהם נראים צעניו חייב לשמוע להם, ולצטל דעתו ולעשות כאשר יורו הרצים. ועל שתי הנטיות הללו דבר הכחוש; לא תענה על רב לנטות, היא הנטייה הראשונה, כלומר כשתענה בדבר הריב לא תענה חייב ופטור מנטיית לב אחרי דעת הגדול וממך, חלל חקור ואמור מה שלפניך, והפך וזה: אחרי רצים להטות, כשנגמר הדין עפ"י דעת רצים החולקים עליך לא תעמוד על דעתך, חלל הטו לצדך לעשות כאשר יורו הרצים, ולפי שהנטיי' האסורה כפי טבע הלב, וההפוכה לה נגד הטבע, ולא תהיה כ"א ציראת ה' שניה כן, לכן הראשונה כהל, והשנייה צצניין הכבד הנוסף. וזה הפירוש מקכים עם הקבלה האמתית, עכ"ד.

ni ke

1. איך פרשנו מין את השורש: "נטה" ומהי הדרתו לכך?
2. פרשנו מנסה להסביר למה שורש זה מופיע בתורה בשני אופני הספר, התוכף להסבירו?
3. איך לפי זה מופנים הפסוקים הנו"מ?
4. בסוף דבריו הוא מסיים: "וזה הפירוש מסכים עם הקבלה האמתית" התוכף להסבירו?

ה. תוספת ברכה.
פרק כג' פסוק ה':

כי תראה חמור שונאך רובין תחת משאו עווב תעווב עמו (כ"ג ה') זה נקרא בחז"ל (ב"מ ל"ב א') פריקה, שצריך לעזור להבעלים לפרוק המשא היתירה מעל החמור. ובפרשה תצא (כ"ב ד') כתיב, כי תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך הקם תקים עמו, וזה נקרא (שם) טעינה, כלומר, שצריך לעזור להטעין המשא שנפל מעליו.

והנה הדיוק נראה לעין, דכאן, בפריקה, כתיב חמור שונאך, ושם, בטעינה, כתיב חמור אחיך, דמשמע אהבך, ובודאי נאמרו הלשונות בדיוק, וצריך לכוונם.

ואפשר לומר, דהשנוים האלה באים מפני זה, מפני שיש רבותא מיוחדת בפריקה ורבותא מיוחדת בטעינה, ולפיהן יתכוונו הלשונות למקומותיהם ולעניניהם.

והבאור הוא, כי בפריקה יש רבותא משום צער בעל חיים, שהחמור מתענה ברבוי המשא שמכביד עליו, ולדעת איזה חכמים, דבר הצלה מצער צע"ח הוא דין וחובה מן התורה.

ולכן כתיב כאן בפריקה חמור שונאך, לרבותא, דאעפ"י שבעל החמור הוא שונאך, אעפ"י כן מחויב אתה לעזור לפרוק המשא, אם לא למען הבעלים, אך משום צער בע"ח.

ושם בטעינה יש רבותא, לפי המבואר בגמרא, דפריקה בחינם, משום צער בע"ח, וטעינה בשכר, והיינו שמותר לדרוש מבעל החמור שכר עבור הטעינה (כי צער בע"ח אין בזה), ולכן כתיב שם חמור אחיך, לרבותא, שאעפ"י שהוא כאחיק, אהבך, בכל זאת רשאי אתה לדרוש שכר בעד טרחתך וכמבואר. ומכוונים הלשונות לדיניהם.

ni ke

1. איך פרשנו מסביר עפ"י הפסוקים כי כאן מדובר בטעינה וכאן בפריקה?
2. מה הרבותא בכל אחת משתי המצוות?
3. מה בנוסף ובצדקוין מופיע פרשנו מכלל זה?